

Інна Василівна МЕЛЬНИЧУК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку у виробничій сфері,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: inna.meln@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ

Мельничук, І. В. Формування внутрішнього документообігу в процесі створення ефективної системи управління інноваціями [Текст] / Інна Василівна Мельничук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 2. – С. 160-167. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У статті розглянуто значення раціонального документообігу в частині інновацій з метою створення необхідної обліково-аналітичної бази для ефективного управління інноваційними процесами на підприємствах. Визначено проблеми та основні засади формування в обліку інформації про інновації, а саме порядок створення єдиної інформаційної бази щодо інновацій у внутрішніх первинних документах і звітності для визнання інноваційних витрат та їхньої оцінки з подальшим відображенням на рахунках бухгалтерського обліку.

Мета. Провести аналіз наявної методики та організації обліку інновацій в частині створення ефективної системи оцінки й обліку інноваційних витрат, доходів та результатів у процесі здійснення інноваційної діяльності та запропонувати комплекс заходів щодо організації інформаційного забезпечення управлінського персоналу про реалізацію інноваційної діяльності на підприємстві.

Метод (методологія). У процесі дослідження проблем обліку інноваційних процесів на вітчизняних підприємствах використано метод формалізації – для вдосконалення первинних документів, реєстрів та форм звітності з метою відображення інформації про інновації, та спостереження й анкетування – для розробки пропозицій щодо покращення організації обліку інноваційних процесів на вітчизняних підприємствах.

Результати. Запропоновано основні підходи до облікового забезпечення управління інноваційними процесами та розроблено реєстри й форми внутрішньої звітності для прийняття управлінських рішень у частині оптимізації інноваційних витрат та джерел їхнього покриття, а саме: картки обліку раціоналізаторських пропозицій працівників підприємства; тест-опитування; Відомість аналітичного обліку інноваційних витрат, Відомість аналітичного обліку витрат майбутніх періодів інноваційного характеру. Розроблені первинні документи та реєстри для збору та обробки інформації про інноваційну діяльність на підприємствах дозволять: дати достовірну оцінку інноваційних витрат у процесі реалізації інноваційних проектів та програм; визначити джерела покриття цих витрат протягом усього життєвого циклу інновацій на основі експертних оцінок; скласти плановий кошторис інноваційних витрат відповідно до нормативних показників та спрогнозувати майбутні доходи на основі моделювання; проводити аналіз фактичних інноваційних витрат у поточному періоді та розробляти інноваційно-інвестиційні проекти стратегічного значення.

Ключові слова: інновації; методика обліку інновацій; обліково-аналітичне забезпечення управління інноваціями; організація обліку; внутрішньогосподарський (управлінський) облік; внутрішня документація; внутрішня звітність.

Inna Vasylivna MELNYCNUK

PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Accounting in the Manufacturing Sector,
Ternopil National Economic University
E-mail: inna.meln@mail.ru

FORMATION OF THE INTERNAL DOCUMENT FLOW IN THE PROCESS OF CREATION OF AN EFFECTIVE SYSTEM OF INNOVATION MANAGEMENT

Abstract

Introduction. In the article it has been considered the importance of efficient document flow in the sphere of innovation with the aim to create the necessary accounting and analytical framework for the effective management of innovation processes in enterprises. The problems and the basic principles of formation of innovation information are determined. Namely, we defined the procedure of creation a single information base for innovation in the internal primary documents and reporting in order to recognize the innovation expenditures and their estimation with further reflection on the accounts.

Purpose is to analyze the existing methods of accounting and innovations in the sphere of creation of an effective system of evaluation and accounting innovation expenditures, revenues and results in the process of innovation activity; to propose a set of measures to provide information implementation of management as for the realization of innovation activity in enterprises.

Method (methodology). In the course of study of innovation processes accounting problems in domestic enterprises it has been used the method of formalization with the aim to improve primary documents, registers and reporting forms to reflect information about innovations and observations and questionnaires. It has been also used with the aim to develop proposals to improve the organization of accounting innovation processes in domestic enterprises.

Results. The basic approaches to account management by the innovative processes are proposed. The registers and forms of internal reporting for management decisions in optimization of innovation expenditures and sources of their coverage are developed. Among them there are the cards of counting of employees innovations proposals, test survey; Statement of analytical accounting of innovation expenditures, Statement of analytical accounting of prepaid expenses of innovative character. The primary documents and registers to collect and process information about innovation in enterprises are developed. They will give a reliable estimation of innovation expenditures in the implementation of innovative projects and programs; identify the sources of these costs throughout the life cycle of innovation based on expert assessments; make a planned estimation of innovation expenditures in accordance with standard indicators and forecast future income on the basis of modeling; analyze actual innovation expenditures in the current period and develop innovative investment projects of strategic importance.

Keywords: innovation; method of accounting innovations; accounting and analytical support of innovation management; organization of accounting; management accounting; internal documentation; internal reporting.

JEL classification: C81, D24

Вступ

Розвиток економіки підприємства, галузі, країни можуть бути реалізовані через органічний взаємозв'язок модернізації й інновацій. І хоча найефективнішою є модернізація, однак актуально нині зосереджуватись на нових технологічних інноваціях, які визначають еволюцію економічних систем. Відтак, якщо підприємство обирає інноваційно-технологічний напрямок розвитку, без якого в сучасних умовах господарювання неможливо ефективно функціонувати і отримувати прибутки, то під впливом вищеперахованих факторів необхідно змінювати на більш сучасний (новий) рівень виробничий процес. Саме через упровадження нових технологій, високопродуктивного обладнання, оновлення технологічних ліній з'являється новий операційний цикл та інноваційна продукція, яка характеризується зміною факторів виробництва або ж нової ідеї (інновації).

Питання обліково-аналітичного забезпечення управління в частині інновацій розглядаються в наукових працях О. В. Кантаєвої, Я. Д. Крупки, О. В. Мінакова, М. С. Пушкаря, П. Я. Хомина, Т. Шири та ін. Водночас досі існують проблеми відображення інноваційної діяльності в системі бухгалтерського обліку як відокремленого об'єкта. Крім того, мало дослідженими є питання відображення інноваційних процесів у первинних документах та регістрах бухгалтерського обліку з подальшим перенесенням їх у систему синтетичних та аналітичних рахунків, оскільки нормативними актами і методичними розробками не визначено порядок відокремленого обліку інноваційної діяльності.

Мета та завдання статті

Метою написання статті є розроблення науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення порядку накопичення і відображення інформації про інноваційні процеси у внутрішній документації з метою формування інформаційної бази за рахунок запровадження нових підходів до облікового забезпечення в частині інновацій відповідно до сучасних вимог управління.

Виклад основного матеріалу дослідження

Процес випуску інновацій складається умовно з п'яти етапів, які є втіленням інноваційних перетворень у виробничо-господарській діяльності підприємства. У процесі запровадження інновацій у виробництво залучаються різні категорії працівників, які мають певні обов'язки та завдання: від працівників науково-дослідного і конструкторського (НДК) відділу і до працівників, зайнятих основним виробництвом. Етапи інноваційного процесу є центрами відповідальності, які формують певні витрати, що мають особливість в перенесенні їх або на результат звітного періоду або на собівартість випущеної продукції (рис. 1).

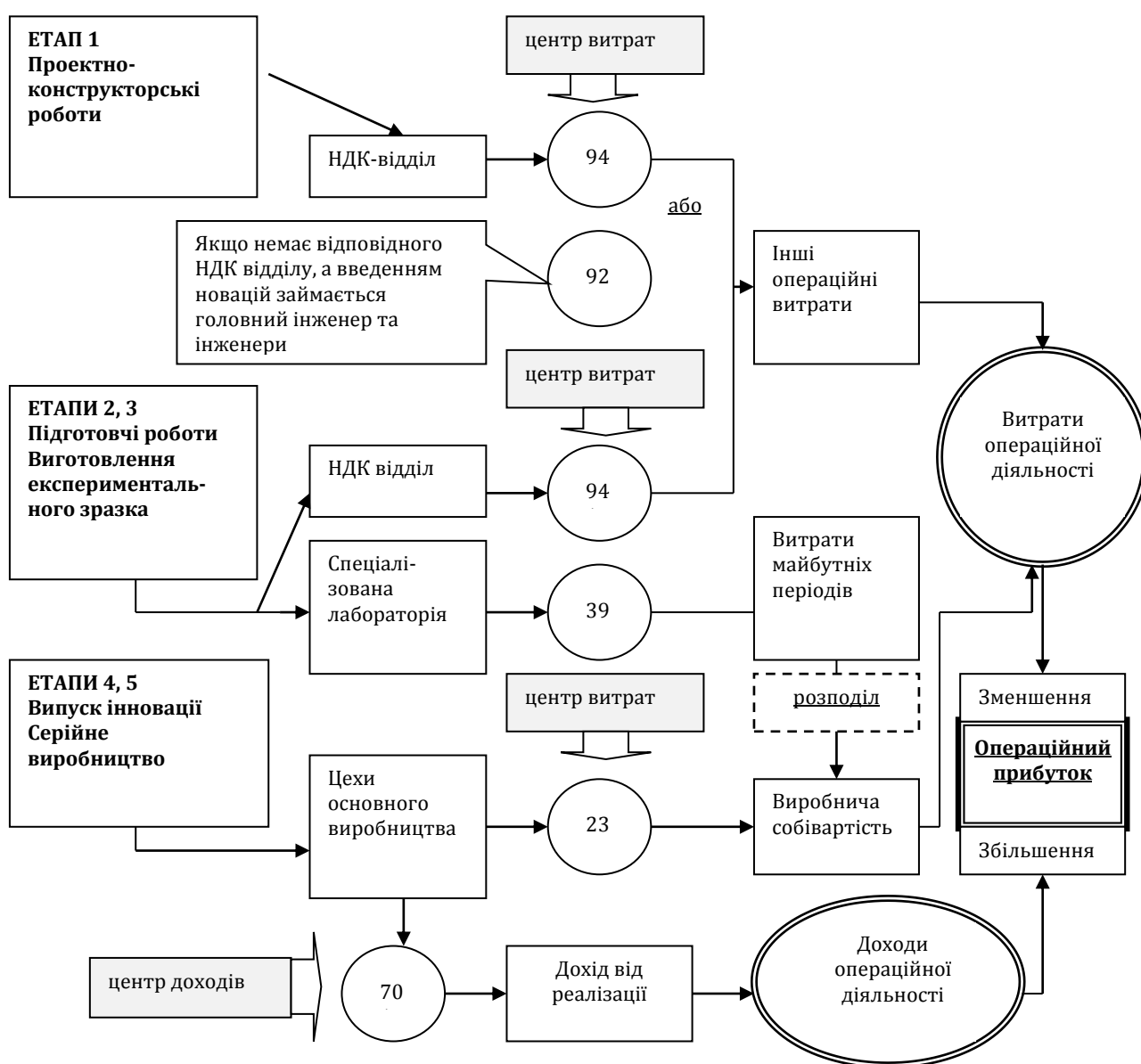

Рис. 1. Облік випуску і збуту інновацій

Отже, від стадій інноваційного процесу залежить облік інноваційних витрат та порядок їх списання. Так на перших стадіях витрати списуються на рахунок зменшення результату періоду (витрати періоду), і що ближче до запуску нової продукції, витрати змінюються з непрямих на прямі (витрати, що вносяться в собівартість).

У результаті втілення НТП на вітчизняних підприємствах реалізація інноваційних заходів

відбувається за двома напрямками:

- через формування витрат у частині науково-дослідних робіт з наступною капіталізацією на рахунках нематеріальних активів;
- через формування витрат дослідно-конструкторських та технологічних робіт на рахунку витрат майбутніх періодів та поступовим списанням цих сум на поточні витрати підприємства.

В першому випадку інноваційні заходи мають теоретично-науковий характер та інтелектуальну спрямованість, а в другому – є поточними витратами.

Облік інноваційних витрат підприємства повинен вестись у розрізі витрат на проведення заходів науково-технічного прогресу з виокремленням:

- обліку витрат на підготовку, виготовлення та освоєння нової техніки;
- обліку витрат на впровадження науково-технічних досліджень.

За загальноприйнятою методикою обліку облік витрат на науково-дослідні розробки ведеться на субрахунку 941 «Витрати на дослідження і розробки», який призначений для обліку іншої операційної діяльності.

Істотно ближчими до операційної діяльності є витрати на освоєння нових виробництв, нових видів продукції, технологій, що мають більше прикладний характер. На практиці інноваційні заходи щодо впровадження нових виробництв випереджають капітальні витрати на реалізацію інвестиційно-інноваційної програми або ж науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Однак сам процес виробництва починається саме з цих витрат на пускові періоди під час освоєння нових цехів або виробництв, агрегатів, нових видів продукції, технологій. За загальноприйнятою методикою обліку ці витрати обліковують на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», який призначений для обліку витрат, які не можуть бути віднесені до виробництва поточного періоду, хоча і проводяться в цьому періоді. Зазвичай ці витрати здійснюють до початку виробничого процесу, а потім шляхом розподілу списуються на собівартість оновленої продукції у відповідних сумах, з огляду на тривалість періоду, на який розраховані ці витрати.

Доцільно групувати витрати майбутніх періодів за окремими статтями, основними з яких є оплата праці з нарахуваннями, матеріальні затрати, роботи допоміжних виробництв тощо. Варто також номенклатуру статей вказати в обліковій політиці підприємства. Відтак, на основі первинних документів, які підтверджують факти освоєння випуску нової продукції, та аналітичних відомостей до рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» щодо оновлення виробництва проводиться запис на суму списання витрат майбутніх періодів: Дт 23 «Основне виробництво» Кт 39 «Витрати майбутніх періодів». При цьому пропонується використовувати Відомість аналітичного обліку витрат майбутніх періодів. Ця відомість повинна розкривати інформацію про такі види витрат: витрати на освоєння нових виробництв та агрегатів; витрати на дослідно-конструкторські роботи в цехах; витрати на монтаж та демонтаж дослідно-конструкторського обладнання; витрати на конструкторську доробку устаткування; витрати на впровадження новацій технічного характеру і т. д.

Такий порядок первинного та аналітичного обліку дозволить списувати ці витрати не лише на один вид продукції, а на весь асортиментний ряд нових видів продукції у міру їхнього освоєння виробництва, оскільки розмір понесених витрат буде вказано в аналітичній відомості. Базою розподілу суми цих витрат у собівартість продукції необхідно брати запланований загальний обсяг виробництва продукції за розрахунками бізнес-плану за певний термін (два-три роки).

Без створення нового операційного циклу з відповідними центрами витрат, доходів та інвестицій випуск інноваційної продукції неможливий. Однак існує проблема синтетичного відображення інноваційної діяльності, оскільки нормативними та методичними актами України не визначено порядок відокремленого обліку інноваційної діяльності на спеціально призначених рахунках. Як відомо, вся діяльність підприємства згідно з національними положеннями бухгалтерського обліку поділяється на операційну (основну та іншу операційну) та іншу звичайну (фінансову, інвестиційну). Саме таким чином розкривається інформація і на рахунках витрат та доходів. Можливості обліковувати інноваційну діяльність на зазначених рахунках немає, тому необхідно змінювати та доповнювати інформаційну базу внутрішньогосподарського (управлінського) обліку шляхом доповнення робочого плану рахунків відповідними субрахунками до рахунків 15 «Капітальні інвестиції», 23 «Виробництво», 39 «Витрати майбутніх періодів».

Виділення спеціального субрахунку на рахунку 23 дасть можливість вести облік витрат, пов'язаних з випуском інновацій, формуванням їхньої виробничої собівартості тощо. Крім того, облік повинен забезпечуватись і відповідним документальним оформленням, а саме за типовими первинними документами щодо обліку матеріалів, оплати праці, але з реєстрацією цих витрат у спеціальній відомості аналітичного обліку витрат інноваційної діяльності за звітний період (табл. 1).

Цей спосіб акумулювання інноваційних витрат у внутрішній звітності є важливим елементом ефективного управління інноваційним розвитком підприємства, який забезпечить інформацією про безперервне оновлення та вдосконалення продукції, стан резервування коштів на спеціальних рахунках для подальшого використання на інноваційні заходи.

Доцільність використання різних підходів прояву інноваційної активності серед учасників виробничого процесу обумовлюється специфікою конкретного підприємства, його стратегічних планів та завдань. Як результат, метод стимулювання інноваційної діяльності на підприємстві може дати: ґрунтовні удосконалення технологічних процесів, підвищення продуктивності праці, раціоналізаторство щодо ресурсозбереження чи ресурсозабезпеченості, створення тимчасових творчих колективів і аж до створення самостійних спеціалізованих підрозділів НДДКР на підприємстві.

На підприємстві може виникнути ситуація, коли структурною одиницею інноваційної діяльності буде спеціально створений для здійснення наукових та експериментальних розробок – лабораторія, служба, експериментальний цех. Ці підрозділи є окремим об'єктами обліку витрат, центрами витрат. Ці структурні підрозділи, крім прямих, можуть містити комплексні статті, які підлягають розподілу між видами робіт, замовлень. Для їх оцінки використовують фактичну собівартість, разом із комплексними статтями витрат.

У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на такі питання обліку інтелектуальних інновацій:

- необхідність у сучасних умовах реалізувати потребу у визначенні в межах обліку інтелектуального обліку в якості автоматизованих систем управління інноваційною діяльністю, а саме – процесами впровадження та виробництва інновацій та їх реалізації;
- виокремити пункти, які стосуються обліку інновацій інтелектуального характеру, які повинні містити:
 - обрану бухгалтерську, податкову, амортизаційну політику щодо облікових способів відображення інноваційного процесу;
 - науково-дослідні та конструкторські роботи, якщо вони є об'єктом управління, на підприємстві повинні бути відображені і обліковій політиці, і в інноваційній політиці;
 - в інноваційних витратах вагому частку повинні мати витрати на дослідження та розробки, а також організацію нових систем управління, що можливо лише при створенні спеціалізованого резерву;
 - в основі обліку інноваційних витрат вважати управлінський облік (оперативно-технічний та стратегічний облік) і первинний облік.

Таким чином, інноваційні проекти та програми у сфері виробництва і збуту не можуть обмежуватись лише основною діяльністю та інвестуванням. На виготовлення інноваційної продукції значний вплив має інтелектуальний капітал підприємства (рис. 2). Отже, без обліку витрат на розвиток науки й інновацій підприємство позбавляється можливості знайти вихід із скрутного становища. Витрати на дослідження і розробки втілюються в певні концепції, форми і методи управління, певні зразки техніки нового покоління тощо.

З огляду на інноваційну спрямованість підприємства у створенні певних видів інновацій, необхідно сформувати обліково-інформаційне забезпечення кожного з етапів інноваційного проекту через:

- планування (прогнозування) інноваційних витрат відповідно до конкретних калькуляційних статей;
- бюджетування інвестицій та фінансового забезпечення за кожним етапом створення новацій;
- створення системи обробки первинної документації та реєстрації інноваційних витрат;
- розробку методики оцінки нововведень та визначення їх первинної вартості;
- обліково-аналітичну обробку даних про впровадження нововведень у виробництво та збут інноваційної продукції;
- облікове забезпечення даних про комерціалізацію знань та об'єктів інтелектуальної власності. При створенні інтелектуальних новацій на підприємстві можуть використовуватись наступні первинні документи та реєстри для збору та обробки інформації про інноваційну діяльність:
 - картки обліку раціоналізаторських пропозицій працівників підприємства (табл. 2);
 - тест-опитування (з вивчення проблемних питань у виробництві продукції), який періодично проводиться управлінським апаратом середньої й нижчої ланки з питань організації, наявності вузьких місць у процесі виробництва й сфері обігу;
 - перелік та групування вартості виконання НДДКР-нововведень, які перебувають у розробці з метою подальшої їхньої капіталізації.

Рис. 2. Облік інновацій інтелектуального характеру

Таблиця 2. Картка обліку раціоналізаторських пропозицій (інновацій)

№з/п	Дата	Відділ	Працівник	Характер інноваційної пропозиції	Об'єкт упровадження	Пропозиція (інновація)	Мета упровадження	Переваги	Недоліки	Джерело покриття	Стадія упровадження
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
..											

Упровадження цих первинних документів та реєстрів у документообіг підприємства дозволить: а) дати достовірну оцінку інноваційних витрат науково-дослідного та конструкторського відділу; б) знайти джерела фінансового забезпечення майбутніх розробок та конструкторських робіт по запланованих етапах удосконалення інновацій протягом усього життєвого циклу інновацій на основі експертних оцінок; в) розробити програму виконання інноваційних кроків у поточному періоді та інноваційно-інвестиційних проектів стратегічного значення; г) скласти кошторис інноваційних витрат відповідно до нормативних показників; д) спрогнозувати майбутні доходи на основі моделювання.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Дослідження показало, що у затверджених типових формах первинних документів для обліку активів не враховано особливостей обліку інновацій, те ж саме стосується обсягів розкриття інформації про інноваційні витрати і джерела їх покриття в реєстрах та формах внутрішньогосподарської звітності. З огляду на це, для вдосконалення первинного обліку інновацій доцільно запровадити такі форми первинних документів та реєстрів, серед яких: «Картка обліку раціоналізаторських пропозицій (інновацій)», «Тест-опитування з вивчення проблемних питань у виробництві продукції», «Відомість аналітичного обліку інноваційних витрат», «Відомість аналітичного обліку витрат майбутніх періодів інноваційного характеру». Доведено, що їхнє використання дасть змогу: а) дати достовірну оцінку щодо

інноваційних витрат на науково-дослідні й конструкторські роботи; б) виявити джерела фінансового забезпечення майбутніх розробок відповідно до запланованих етапів протягом всього життєвого циклу інновацій; в) розробити послідовність інноваційних кроків у поточному і майбутніх періодах; г) отримати та контролювати вартісну оцінку інноваційних процесів на підприємстві.

Список літератури

1. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій – Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30. 11. 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.

References

1. On Innovation Activity. Law of Ukraine, No. 40-IV from 04.07.2002 (2002). Retrieved October, 15, 2014, from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Chart of Accounts assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organization, and instruction on the use of the Chart of Accounts assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organization, The order of the Ministry of Finance of Ukraine, No. 291 from 30. 11. 1999. (1999). Retrieved October, 15, 2014, from : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2014 р.